

## ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ КОНСОЛІДАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ БАНКІВ

*У статті розглянуто сутність процесів злиття, поглинання та консолідації банків. Досліджено підходи щодо класифікації угод корпоративного злиття і поглинання банків.*

*Ключові слова: банк, консолідаційні процеси, злиття і поглинання банків.*

**Постановка проблеми.** Глобалізація та інформатизація економічного простору визначили одну з головних тенденцій сучасної організації банківської діяльності – консолідацію капіталу. Перспективи інтеграційних процесів нашої держави тісно пов'язані із суттєвими змінами в економіці країни, фінансовим підґрунтям яких є економічна безпека банківського сектора. Зауважимо, що банківський сектор на сьогодні є одним із найбільш висококонцентрованих у сучасній світовій економіці: 80 % капіталу і активів світової банківської системи належить 12 великим банкам. Збільшення розмірів банківських установ на основі злиття і поглинання, а також їх консолідація з іншими фінансово-кредитними інститутами має на меті зміцнити конкурентні позиції на національному рівні та завоювати нові сфери впливу на міжнародному ринку. Як стверджують західні економісти, для утримання лідерства в міжнародному банківському бізнесі банк повинен мати капітал більше як 30 млрд. дол., а його активи повинні більше 300 млрд. дол. [5].

Такі тенденції зумовлюються насамперед метою отримання переваг від об'єднання у формі або прискореного зростання, або зниження витрат. Основною причиною злиття банків залишається їхнє бажання збільшити частку на ринку, наростити капітал і посилити конкурентоспроможність на ринку. Не менш важливими мотивами відзначених процесів є підвищення ефективності діяльності банку, що може виявлятися в зростанні капіталізації, диверсифікації та регулюванні ризиків, економії витрат та ін.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вагомий внесок у вивчення проблем консолідації корпорацій внесли такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як І. Ансофф, А. Дамодаран, Г. Хакен, Х. Ітамі, Дж. Сінкі, П.А. Гохан, М. Портер, Ю. Ахвачев, І. Амелін, Н. Рудик, І. Рикова, А. Криклій та ін. Переважна більшість робіт вказаних авторів зорієнтована на дослідження процесів злиття та поглинання компаній і корпорацій, оцінку ефекту синергії від проведення таких операцій. Але, на нашу думку, ґрунтовного вивчення й подальшого дослідження потребує питання теоретичної сутності консолідаційних процесів банківських установ, що й обумовило вибір теми, окреслило мету та основні завдання нашого дослідження.

**Мета статті** – дослідити теоретичну сутність аспектів злиття і поглинання банків у сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки.

**Виклад основного матеріалу.** Один із способів досягнення високих темпів зростання банку багато менеджерів вбачають у здійсненні агресивної стратегії в галузі злиття та поглинань (M&A – Merger and Acquisition). Як відомо, злиття та поглинання є дієвими способами реструктуризації та оптимізації банківського середовища. Більшість сучасних, великих, активно діючих банківських установ виникли в результаті тривалого процесу злиття. Консолідація банківського капіталу у формі злиття та поглинання продовжується й сьогодні. Так, згідно з опублікованими даними питома вага банківських M&A у 2005 р. становила 2,5 млрд. дол. У результаті таких операцій припинили своє існування 8 122 американські банки [8].

Як уже зазначалося, в умовах ринкової економіки багато фінансово-кредитних установ прагнуть до зростання. Очевидними є два принципові варіанти зростання: перший – за рахунок власного розвитку, другий – шляхом придбання чи злиття. Внутрішній потенціал зростання реалізується через підвищення операційної ефективності та інновацій у бізнесі. Зовнішній аспект, як правило, за рахунок злиття, поглинань і альянсів. У науковій економічній літературі існують різні підходи до визначення та класифікації цих альтернативних стратегій розвитку компаній. Розглянемо процеси злиття та поглинання як варіанти зростання банку за рахунок придбання зовнішньої структури.

Поняття “злиття” та “поглинання” характеризують процеси, що відбуваються як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. У широкому розумінні цих термінів процес злиття та поглинання пов’язаний з переходом контрольних функцій над діяльністю банківської установи, що може мати як формальний, так і неформальний характер. Відповідно до підходів, прийнятних у західній літературі, під злиттям мається на увазі будь-яке об’єднання господарюючих суб’єктів, в результаті якого утворюється нова економічна одиниця з двох чи більше раніше існуючих одиниць [1]. У вузькому розумінні термін “злиття” містить у собі припинення діяльності компаній як окремих одиниць, що об’єднуються, а в більш загальному розумінні він містить і поняття “поглинання”.

Відомий американський вчений А. Дамодаран розрізняє поняття “злиття” і “поглинання” залежно від наслідків, які вони мають для суб’єктів таких операцій. Так, у випадках злиття цільова фірма припиняє своє існування і стає частиною фірми, що її придбала. У випадку поглинання (тендерної пропозиції) одна фірма пропонує акціонерам цільової фірми (об’єкта придбання) придбати їхні акції за певну ціну без врахування думки управлінського апарату і ради директорів цільової фірми, тому тендерну пропозицію вважають ворожим поглинанням. Успішні тендерні пропозиції в кінцевому підсумку завершуються злиттям. Для тендерної пропозиції не потрібно будь-якої санкції акціонерів [4, с. 924]. Аналогічний погляд знаходимо і в роботі Н.Б. Рудик, де зазначається, що “найважливішою відмінністю між ворожим і дружнім поглинанням є те, кому адресується пропозиція щодо купівлі контрольного пакета акцій. У випадку ворожого поглинання керівництво об’єкта придбання не бере участі у процесі купівлі,

тоді як у дружньому поглинанні все базується на переговорній основі не лише з акціонерами, а й з менеджментом цільової фірми. Саме тому дружні поглинання найчастіше називають злиттям” [6, с. 11]. Російські вчені І.А. Ніконова та Р.Н. Шамгунов під поглинанням (acquisition) мають на увазі “процес, який характеризується припиненням діяльності об’єкта поглинання та придбанням компанією-покупцем його активів і зобов’язань”, а злиття (merger) трактують як “процес, що характеризується об’єднанням двох чи більше юридичних осіб в одну юридичну особу; при цьому компанії, що об’єдналися, припиняють своє існування, а їх активи та зобов’язання переходять на баланс новоствореної юридичної особи” [5, с. 237].

Доцільно відзначити, що доволі широка змістова тотожність вказаних понять дозволяє багатьом авторам, базуючись лише на прийнятній в економічній літературі практиці, використовувати терміни “злиття” і “поглинання” або в парі, або окремо (частіше “злиття”) для характеристики одних і тих же процесів. Досить часто зустрічається і різне застосування вказаних термінів, що об’єктивно зумовлено елементарним запозиченням відповідних понять з англо-американської науки і практики, які також не мають однозначного чіткого трактування. Багато різноманітних відмінностей у трактуванні сутності цих споріднених дефініцій пов’язано з невідповідністю правової та бізнес-інтерпретації, а також з особливостями національної бізнес-практики. Отже, можемо зазначити, що в зарубіжній практиці під злиттям найчастіше мають на увазі об’єднання декількох компаній, в результаті чого одна з них продовжує діяльність, а решта – втрачають свою самостійність і (або) взагалі припиняють своє існування. При цьому для більш детального опису таких операцій виокремлюють статутне злиття (statutory merger) та підпорядковане злиття (subsidiary merger), в якому цільова компанія стає дочірньою материнської компанії. При зворотному підпорядкованому злитті (reverse subsidiary merger) дочірня компанія придбаної компанії вливається в компанію-ціль [3].

На нашу думку, доцільно чітко відрізнити сутність таких процесів, як злиття, поглинання та консолідація економічних суб’єктів, що значно спростить розуміння організаційних форм банківських об’єднань і особливостей їхнього менеджменту. Консолідація (від лат. consolidatio – “зміцнення, об’єднання”) являє собою процес об’єднання двох чи більше суб’єктів задля створення нового суб’єкта господарювання та нарощення обсягів діяльності. Щодо консолідації банків, то її слід сприймати як збільшення розмірів банківського капіталу в розпорядженні окремих банків або їх груп на основі їхнього об’єднання і/або нарощення обсягів власного капіталу. Як свідчить світова практика, основною формою консолідації у банківському секторі є об’єднання – злиття та поглинання. Злиття – це об’єднання на рівних умовах двох або більше банків, а поглинання чи приєднання – це безпосереднє здобуття (безконфліктне чи ні) контролю одного банку над іншим [7]. Відмінність між злиттям і поглинанням можна прослідкувати на такому прикладі: при злитті банків  $A + B = A$  банк  $B$  зливається з банком  $A$ ; при консолідації банків  $A + B = C$  банк  $C$  є

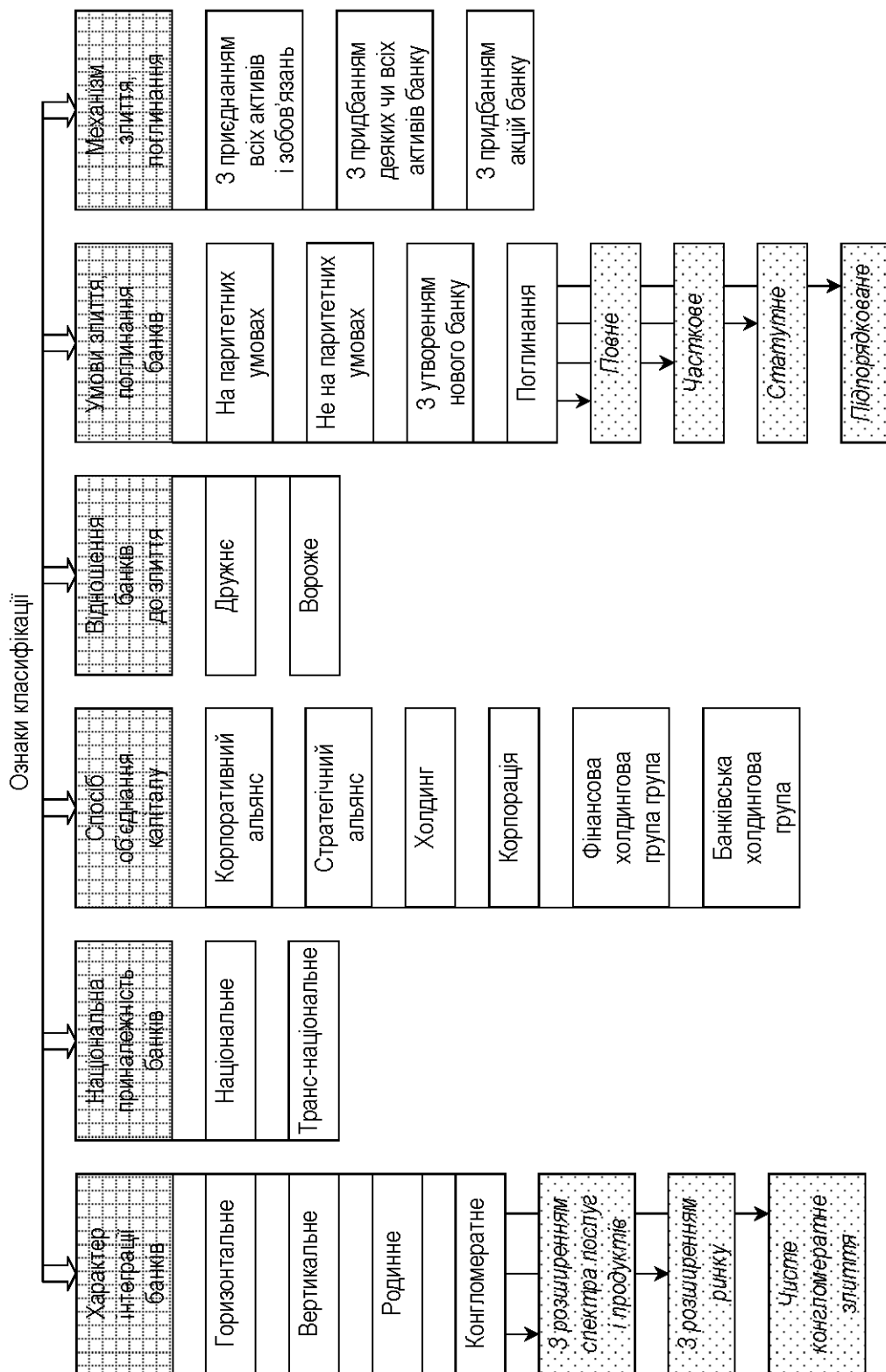
новоствореним банком. Таким чином, злиття та поглинання слід вважати формами консолідації у банківському секторі.

Існуюча практика здійснення банківських об'єднань призвела до багаточленних підходів щодо класифікації угод корпоративного злиття та поглинання (рис. 1). Зауважимо, що виокремлення найбільш ефективного та доцільного способу злиття для банківських установ є досить проблематичним, оскільки кожен із варіантів злиття і поглинання має свої переваги, причини та специфіку здійснення, які й обумовлюють його ефективність за конкретних умов здійснення. Наприклад, за ознакою національної приналежності банків розрізняють національні й транснаціональні злиття банківських установ. Зазначимо, що транснаціональні злиття – це операції консолідації банків, які є резидентами різних країн. До транснаціонального поглинання відносять і ті операції, в яких беруть участь банки однієї країни, але присутній при цьому іноземний капітал. Тому в першому випадку мова може йти про пряме транснаціональне злиття, а в другому – про непряме [2].

У загальному ж операції поглинання поділяють на стратегічні та фінансові. Фінансове поглинання здійснюється корпораціями, які належать до різних галузей і не пов'язані спільним ринком. Стратегічні поглинання – це поглинання, які здійснюються корпораціями однієї і тієї ж галузі і/або пов'язані спільним ринком, постачальниками. З точки зору зв'язків з бізнесом виділяють такі види злиття і поглинань:

- горизонтальні: об'єднання в одній сфері бізнесу з метою збільшення частки на ринку та зниження собівартості продуктів і послуг, прикладом є об'єднання між банками;
- вертикальні: злиття різних видів бізнесу, наприклад об'єднання нафтодобувної компанії та нафтопереробного заводу;
- функціональні: злиття різних видів бізнесу за умови збереження певної їхньої самостійності з метою захисту від непередбачуваних змін на ринку, наприклад злиття банківських установ і страхових компаній.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне відмітити, що операції злиття чи поглинання банків слід відносити до стратегічних, а щодо зв'язків з бізнесом – до горизонтальних і функціональних утворень.



**Рис. 1. Класифікація основних типів злиття і поглинання банків**

**Висновки.** Сучасний етап розвитку світової економіки та економіки України характеризується потужною концентрацією та консолідацією капіталу шляхом злиття і поглинання кредитних установ, корпорацій, створення стратегічних альянсів. На нашу думку, доречно використовувати термін “консолідація” в тому випадку, коли банки є приблизно однаковими за обсягами активів чи капіталу, а термін “злиття” краще застосовувати у

випадках консолідації банківських установ, що суттєво відрізняються за розмірами активів чи капіталу. Термін “поглинання” більш доцільно використовувати для характеристики ворожого злиття (конфліктного здобуття контролю одного банку над іншим). Тому вважаємо, що злиття та поглинання – це є форми консолідації у банківському секторі.

Враховуючи сучасний етап розвитку світової економіки та стан економіки України, ключовими питаннями реформування вітчизняної банківської системи сьогодні мають бути спрощення процедур злиття і поглинання банків і створення сприятливих умов для консолідації банківських установ. Особливо актуальними є питання злиття і поглинання, оцінки та диверсифікації капіталу банків за умов неповної інформації про їх реальних власників і акціонерів. Подальші наукові пошуки будуть спрямовані на дослідження основних концепцій інтеграційних процесів у банківському секторі.

### *Список літератури*

1. Владимирова, И. Г. Слияние и поглощение компаний [Текст] / И. Г. Владимирова // Менеджмент в России и за рубежом. – 1999. – № 1. – С. 23–29.
2. Воронин, С. В. Совместное предпринимательство и международная инвестиционная деятельность: проблемы, тенденции и перспективы [Текст] / С. В. Воронин, М. С. Воронин. – СПб. : С.-Петербур. ун-т, 1999. – 310 с.
3. Гохан, П. А. Слияние, поглощение и реструктуризация компаний [Текст] / П. А. Гохан. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 440 с.
4. Дамодаран, А. Инвестиционная оценка: инструменты и методы оценки любых активов [Текст] / А. Дамодаран ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 1341 с.
5. Никонова, И. А. Стратегия и стоимость коммерческого банка [Текст] / И. А. Никонова, Р. Н. Шамгунов. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 304 с.
6. Рудык, Н. Б. Методы защиты от враждебного поглощения [Текст] : учебн. пособ. / Н. Б. Рудык. – М. : Дело, 2006. – 384 с.
7. Словник банківських термінів [Текст] : Банківська справа : термін. словник / А. Г. Загородній, О. М. Сліпушко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – К. : Аконіт, 2000. – 605 с.
8. An Update on Emerging Issues in Banking. – Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). – 2005. – May. – P. 1–2.

### *Summary*

Essence of processes of bank consolidation, merger and acquisition has been considered. The approaches to the bank and acquisition agreement classification have been investigated.

Отримано 16.12.2008

Ткачук Н.М. Теоретична сутність консолідаційних процесів банків / Н.М. Ткачук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2009. - Т. 24. - С. 359–366.